

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN "BU ELLER MİYDİ" ŞİİRİNİN ONTOLOJİK ANALİZ YÖNTEMİYLE YORUMLANMASI

Ahmet Gündüz AKINCI¹

Öz

İnceleme metotları edebî metinlerin sanat değerini ortaya koymada önemli bir yere sahiptir. Ontolojik analiz metodu da, şiir çözümleme yöntemlerinden biridir. Çeşitli katmanlardan oluşan bu çözümlemede amaç, edebî metnin sanat değerini ortaya koymaktır. Edebî eserlerin sanat değerlerinin ortaya çıkarılması konusunda 20. yüzyıl başlarından günümüze pek çok yöntem ve kuramın ortaya çıktığı bilinmektedir. Edebî bir metnin katmanlarına ayrılarak incelenmesini esas alan ve 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan ontolojik inceleme/analiz yöntemi bu çalışmanın temelini teşkil etmektedir. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Çocuk ve Allah adlı şiir kitabında dingin bir atmosfer yaratmaktadır. Şair çocukların dünyası, Allah'ın varlığı ve kâinatın varoluşu gibi meseleleri sessizlik, karanlık, tenhalık imgeleriyle şekillendirmektedir.

Bu çalışmada, edebî metinleri varlığını katmanlarının temelinde inceleyen ontolojik analiz metodu hakkında özet bilgi verildikten sonra, Dağlarca'nın "Bu Eller Miydi" şiiri ses, obje, karakter ve kader basamakları dikkate alınarak ontolojik analiz yöntemiyle yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kavram, Şiir, Metot, Sanat, Ontoloji

Interpretation of the "Bu Eller Miydi" Poem of Fazıl Hüsnü Dağlarca by the Method of Ontological Analysis

Abstract

The analysis methods play an important role in finding out the art value of literature texts. Ontological analysis method is one of the methods of poem analysis. The point here in this analysis comprised of various stages is to present artistic value of the literary text. It is known that many methods and theory occurred from the beginning of the 20th century to the present day about to extract the value of the literary works of art. Ontological analysis method, which it based on a literary text is examined to divided into its layers and emerged in the first half of the 20th century, is the basis of this study. Fazıl Hüsnü Dağlarca, creates a calming atmosphere in his poetry book, Child and God (Çocuk ve Allah). The poet associates the concepts like the world of children, the presence of God and the existence of cosmos with the images of silence, darkness, and solitude. He looks to the past, the future, the death and the presence of living and inanimate objects within the universe inside the silence and the darkness.

In this study, after giving brief information about the ontological analysis method which examines the literary texts on the basis of the layers of being, Dağlarca's "Bu Eller Miydi" poem was interpreted with the ontological analysis method by taking into consideration the steps of sound, object, character and destiny.

Keywords: Concept, Poem, Method, Art, Ontology

1 Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Mantık Anabilim Dalı, akincigunduz_2012@hotmail.com

Giriş

Sanat bireyin düşünce evrenini ve çevresini yeniden inşa etmesine imkân sağlar. Resim, müzik ve şiir gibi sanat dalları özgün zihin tasarımının dışa yansımalarıdır. Ontolojik inceleme metodu ise sanat eserinin varlığı ile etkileşimde bulunduğu diğer varlıkların yapılarını inceleyen bir alandır. İlk çağlardan beri üzerinde en çok düşünülen konulardan birisi hiç kuşkusuz sanatın ne olduğu konusudur. Zamanla, sanatın toplum için mi yoksa birey için mi olduğu soruları yerini sanat eserinin tabakalarının incelenmesine bırakmış modern bir felsefi disiplin olan sanat ontolojisi doğmuştur.

Sanat ontolojisi, varlıkları tabakalar halinde ayırarak inceler. Ontolojik analiz yönteminde şiirsel yapı “ön yapı” ve “arka yapı” şeklinde analiz edilmeye çalışılır. Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “Çocuk ve Allah” adını taşıyan şiir kitabı Türk şiirinin özgün, dil ve yapı bütünlüğü bakımından en sağlam eserlerinden biridir. Bu kitapta, insanın evrendeki yeri, doğa karşısında duyuları ürkek, çocuksu ve şaşkıncu bir duyarlılıkla anlatılmaktadır. Bu özellikleriyle eser, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında, kendi şairinin ününü aşan bir üne kavuştuğu söylenebilir. Kitap içindeki “Bu Eller Miydi” şiiri, geleneksel analiz yöntemlerinin dışına çıkarak ontolojik bir yaklaşım ile incelendiğinde, klasik yöntemlerde çözümlenemeyen birçok yönünün açığa çıkmasına imkân sağlamaktadır.

Edebiyat ürünlerinin çeşitli kuram ve yöntemlerle incelenip değerlendirilme tarihi, edebiyat ürünlerinin ilk ortaya çıkış tarihleri ile kıyaslandığında oldukça yeni sayılır. “Sanat eserinin incelenmesi konusunda yirminci yüzyıla kadar klasik inceleme yöntemleri kullanılırken, yirminci yüzyıldan itibaren dilbiliminin de katkısıyla farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır.” (Yeter, 2010) Özellikle, geçtiğimiz yüzyıldan itibaren dil ve edebiyata dair pek çok kuram ve yöntemin ortaya çıkmasıyla birlikte bir sanat eserinin inceleme metodunun o eserin sanat değerinin tespit edilmesi bakımından oldukça önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Son yıllarda ontolojik çözümlerinin sayısındaki artış, bu yöntemin benimsendiğinin ve bir takım önyargıların yıkıldığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Varlık ile sanat ve varlık ile sanat eseri arasındaki sıkı bağ kurulmasına imkân tanıyan ontolojik çözümler metodu, günümüzde araştırmacılara yepyeni bir inceleme alanı sunmaktadır.

Bu bağlamda, ontolojik çözümlerinin birçok sanat dalında uygulanabileceği sonucu çıkarılabilir. Bu perspektifte, Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “Bu Eller Miydi” şiiri, ontolojik analiz yöntemiyle dört tabaka halinde incelenecektir. Nitekim “metindilbilim, edimbilim, göstergebilim, yapısalılık ve anlatı bilimi gibi inceleme yöntemleri sadece metni inceleme objesi olarak kabul edip eşzamanlı olarak incelemeye başlamışlardır.”(Erdem, 2007a)

Dilbilim yöntemleri geliştikçe klasik incelemeler de bu yöntemlerden etkilenerek bu yeni yöntemlerden birini kullanmaya başlamışlardır. Ancak, dil ve ede-

biyatta bir metne çeşitli açılardan “-meselâ, hermenötik, yapısal, göstergebilimsel, metindibilimsel, vb. farklı metotlarla” (Köktürk,2003) yaklaşmak ve incelemek mümkün olmakla birlikte hiçbir metot inceleme anlamında en üst sınır ve mutlak değildir. Dolayısıyla, her bir metot metne nüfuz etmenin yollarından sadece biridir.

Ontolojik çözümleme metodunun edebiyatta yeni bir yaklaşım ve taze bir soluk getirdiğini tespit etmekle birlikte mutlak nihai sonuç olmadığına vurgulanması sanat kavramının dinamik ve değişen şartlara göre özgün tasarımları gün-celleyebilme hüviyetinin anlaşıldığının göstergesi olarak kabul edilmesi hayati bir öneme sahiptir. Bu bilinçle ve bu perspektif ile edebi eserlere bakmak yeterince gerekçesi olan özgün argümanların kurulmasına yeşil ışık yakma imkânı tanınması açısından doğru bir yaklaşım olarak kabul edilebilir.

Bizim bu çalışmada yararlanacağımız ontolojik analiz metodunun gerek eski gerekse yeni Türk şiirinin incelenip değerlendirilmesine uygun bir yöntem olduğu pek çok akademisyen tarafından ifade edilmiş olması yaygın olarak kabul gördüğünün bir işaretidir. Bu sağlam bir bilimsel zeminde konumlanmış edebi çalışmalar bizim Dağlarca'nın “Bu Eller Miydi” şiirini ontolojik analiz yöntemiyle yorum yaparken doğru yön bulmada bize sağlam bir pusula sundukları söylenebilir.

Ontolojik Analiz Yöntemi ve Şiirde Ontolojik Analiz Yönteminin Kullanılması

Sanat eserlerinin varlığı ile öbür varlık türleri arasında nasıl bir ilgi ve ayrılık vardır? Sanat eserinin ontik yapısı nedir? Bu yapı ile sanat eserine yüklediğimiz değer arasında nasıl bir ilgi vardır? Soruları da ontoloji için ele alınması ve çözümlenmesi gereken ontolojik sorulardır. Ne var ki fiziksel bir ölçüye tabi tutulabilen varlıkların sanat değerinin ortaya koyarken simetri, uyum, ahenk ve bütünlük içinde tutarlılık gibi ölçülere dikkat edilerek nitel ve nicel ölçümlerle bir çıkarım yapma imkânı vardır. Ne var ki, şiir sanatının ontik yapısını araştırırken şiir sanatının klasik çözümleme metotlarında kullanılan ölçüler okuyucuya sağlam bir veri sunabilmekte, ancak söz konusu ontik yapı olunca klasik çözümleme metotlarının yanı sıra ontolojik çözümleme metodunda sağlam bir ontoloji bilgisi de ihtiyaç duyulmaktadır.

Ontoloji, sözlük anlamı itibariyle “varlıkbilimi” (Türk Dil Kurumu “Ontoloji”,2011) anlamında kullanılır. Edebi eserlerde ise eseri çeşitli tabakalardan oluşan bir varlık gibi görüp çözümlmeyi ve bu tabakaların biçimsel ve anlamsal yönlerini izah etme üzerine kurulan bir inceleme yöntemi”(Sarıçiçek,2008a) olarak kullanıldığı görülmektedir.

Ontoloji sadece edebiyat biliminde kullanılmasının yanında birçok sanat dalında da kullanılmamaktadır. “Ontolojinin diğer sanat dallarına uygulanmasıyla estetik biliminin temel görüşlerini yansıtan bir anlayış meydana gelmiştir.”(Kardaş, 2014)

Ontoloji konusunda Türkiye’de yapılan yayınların sayısı son yıllarda artmakla beraber henüz sayıca oldukça azdır. “Ontoloji ile ilgili olarak Türkiye’de tespit edebildiğimiz ilk yayın 1920’de Darülfünûn matbaasında basılmış olan Rıza Tevfik’in Mabade’-t-tabîa Dersleri, Ontoloji Mehâbisî’dir. Daha sonra 1959’da Hartman’ın öğrencisi olan Takıyettin Mengüşoğlu’nun bir makalesi ve 1965’te İsmail Tunalı’nın Sanat Ontolojisi adlı eseri yayımlanmıştır.”(Sarıççek,2008b)

Bu metodun Türk sanat ve edebiyatında tanınıp kullanılmasında İsmail Tunalı’nın büyük katkısı bulunmaktadır. Ontolojik inceleme metodu edebiyat ve sanat kuramında yapısalcı bir zihniyetin ürünüdür. Bu metod ile şiir hem iç hem de dış yapı yönüyle derinlemesine incelenir. Göstergibilimin de dâhil olduğu bu yapıda gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki ağı çok önemlidir.(Bayram,2008) Bu ağ ile kurulan sağlam ilişki sayesinde eser incelemesine derinlik kazandırılabilir. Bir esere derinlik kazandırmak ancak zihnin duyular yardımıyla bilgiye bütün açılardan açık olmasıyla sağlanabilir. İnsan için düşündüğümüzde bedensel yapısının yanında varlığının bir unsuru olarak “zihin”, sadece düşünme faaliyetinin değil, aynı zamanda hissetme ve arzulama faaliyetlerinin de kaynağı olan bir güç ya da yeti olarak algılanabilir. Bu şekilde düşünüldüğünde ise, İnsan zihninin faaliyetinin neticesinde ortaya çıkan düşünme, hissetme, arzulama gibi duygular; insanın doğal yapısının bütününe etkileyen zaman sürecinde, hakikat karşısında zihin örüntüsünü inşa eden, doğru önermeler için sağlam kavramlar sunan tuğlalar olarak kabul edilebilirler.

Bu bağlamda “Modern ontoloji felsefesinde var-olan kavramı ön plana çıkarmaktadır. Var olan; heterojen (ayrışık) bir yapıya, inorganik, organik, ruhî ve tinsel olmak üzere dört farklı tabakaya ayrılmaktadır. Fakat birbiriyle ilgili tabakalar ve her tabaka da belli vasıflara sahiptir.”(Erdem,2007b)

Ontoloji felsefesi ve dolayısıyla ontolojik yöntemle iç içe geçmiş bir diğer kavram da estetikdir”(Erdem,2007c). Bir sanat eserinde estetik önemli bir unsurdur. Ontolojik çalışmalarda da yeri olan estetik, güzellik ve hoşluk anlamına gelmektedir. Herhangi bir sanat eseri karşısında iki şekilde tavır alınmaktadır. Bunlardan ilki estetik tavır ikincisi ise estetikçi tavırdır: “Ontolojik inceleme metoduna göre sanat eseri karşısındaki okur öznenin (suje), estetik tavır ve estetikçi tavır olmak üzere iki durumundan bahsedilmektedir. Öznenin sanat eseri karşısında aldığı tavır estetik tavidir. Estetikçi tavır ise, eserin ontik açıdan anlam tabakalarını ve bu tabakalar arasındaki münasebeti inceleyip, sanat eserini neyin mükemmel kıldığını sorgulayan tavidir.” (Erdem, 2007d)

Sanat eserlerinde varlık tabakalarından söz eden ilk estetikbilimci Roman Ingarden olmuştur (1930). Ingarden’a göre bu tabakalar: a) Ses Yapıları (Kelime sesleri ve bu seslere dayanarak daha yüksek bir basamağı oluştururlar). b) Anlam Birlikleri Tabakası. c) Değişik Şematik Görüşler Tabakası. d) Kader Tabakası (Tasvir edilen şeylerin alinyazıları) şeklindedir.(Bayram,2003a) “Bu metodu sanat

eserlerine en iyi uygulayan estetikbilimci ise Nikolai Hartman'dır. Hartman bir sanat eserinin yapısını ilkin "Ön Yapı" ve sonrasında "Arka Yapı" şeklinde ikiye ayırmaktadır."(Bayram,2003b).

Bizim bu çalışmamızda esas aldığımız ve şiir incelemesinde kullanacağımız metot ise modern ontolojinin kurucusu olarak kabul edilen Nicolai Hartman'ın oluşturduğu ve bir sanat eserinin dört tabakadan oluştuğunu ifade eden sistemidir. Nicolai Hartman'nın oluşturduğu bu sistemin tabakaları:

1. Ses Tabakası
2. Anlam (Objeye) Tabakası
3. Karakter Tabakası
4. Kader Tabakası şeklindedir.(Tunalı,2002) şeklindedir.

Ontolojik analiz yönteminde yukarıdaki tabakalar temel alınmak üzere dilbilimine dair eski ve yeni birçok metottan yararlanılabilmektedir. Ontolojik inceleme yönteminde şiir sistemini oluşturan ses, kelime, anlam ve yapıya dair unsurlar birbirinden bağımlı ve bağımsız düşünülerek incelemeye dâhil edilirler. Ontolojik inceleme metodunda şiir incelemesi yapılabilmesi amacıyla aşağıdaki tablo hazırlanmıştır (Değer, 2015).

Tablo 1: Ontolojik Analiz Yönteminde Şiirsel Yapı

ŞİİRSEL YAPI	
A. ÖN YAPI Duyulur Yapı, Dış Yapı, Ses Tabakası, Maddi Tabaka, Görünür Yapı Reel Varlık Alanı, Vonderground, Şekli Yapı <ul style="list-style-type: none"> • Dış görünüm • Harfler, heceler, kelimeler • Ölçü, ahenk • Redif, kafiye • Mısra, beyit, bend yapısı... • Şiirin varlığıyla duyulan, algılanan, görülen; yani işitsel ve görsel anlamda şiirin maddi yapısına ait her şey	B. ARKA YAPI İç Yapı, İrreal Varlık Alanı, Soyut Yapı, Hintergrund, Muhtevâ 1. Anlamsal (Semantik Tabaka) a) Kelime (Cocnitiv) Semantiği b) Cümle Semantiği (Sentaks) 2. Nesne (Objeye) Tabakası Anlam ağırlıklı olarak taşıyan kelimelerden oluşur. (temel obje ve yardımcı objeler)... 3. Karakter Tabakası Şairin ruh dünyası hakkında bilgiler, kişiliği, yetiştiği ortam, bakış açısı, psikolojik dünyasıyla ilgili bilgiler... 4. Alanyazısı (Kader) Tabakası Üçüncü tabakadaki tespit ve değerlendirmelerin içinde bulunulan sosyal yapının bütünü insanlık açısından da değerlendirilmesi. Şiirden ilhamla varlık alemi ve bu alemin niteliğiyle ilgili değerlendirmeler...

Ontolojik analiz yöntemi tek tek dörtlükler üzerinde uygulanabileceği gibi şiirin bütününde de uygulanabilmektedir (Bayram ve Erdemir, 2008).

Yirminci Yüzyıl Edebiyatı Şairi Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Hayatı ve Edebî Kişiliği

Fazıl Hüsnü Dağlarca (d. 26 Ağustos 1914, İstanbul - ö. 15 Ekim 2008), Cumhuriyet devri Türk edebiyatında şiire ilk adımını 1933 yılında İstanbul dergisinde yayımladığı 'Yavaşlayan Ömür' adlı şiiriyle atmıştır. Daha sonra edebiyat camiasında tanınan bir şair olarak şiirlerini başta Varlık olmak üzere çok çeşitli dergilerde yayımlamış ve belli başlı şairler arasında yerini almıştır. Âşık tarzında vezinli ve kafiyeli şiirlerini içeren ilk şiir kitabı 'Havaya Çizilen Dünya ve onun ardından gelen 'Çocuk ve Allah' adlı şiir kitaplarıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. İlk şiirlerinde geleneğe uyan şair bu eserinden sonra ondan uzaklaşır kendine özgü bir tarzı benimser(Çalışkan,2010). Özellikle kendi çocukluğuna, çocuklara ve çocuk dünyasına duyduğu ilgiyle, düşüncelerinde Allah' ile kurduğu ontolojik boyutlar, ona edebiyat dünyasında şair kişiliğini kanıtlayan birçok eser kazandırmıştır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Bir Şiirinin Ontolojik Analiz Yöntemiyle Yorumlanması

Ön Yapı /Reel Varlık Alanı

BU ELLER MİYDİ

Bu eller miydi masallar arasından

Rüyalara uzattığım bu eller miydi?

Arzu dolu, yaşamak dolu,

Bu eller miydi resimleri tutarken uyuyan?

Bilyaların aydınlık dünyacıları

Bu eller miydi hayatı o dünyaların?

Altın bir oyun gibi eserd

Altın tüylerinden mevsimin rüzgarı

Topraktan evler yapan bu eller miydi?

Ki şimdi değmekte toprak olan evlere.

El işi vazifelerin önünde

Tırnaklarını yiyerek düşünmek ne iyiydi.

Kaybolmuş o çizgilerden
Falcının saadet dedikleri.
O köylü çakısının kestiği yer
Söğüt dallarından düdüğü yaparken...

Bu eller miydi kesen mavi serçeyi?
Birkaç damla kan ki zafer ve kahramanlık.
Yorganın altına saklanarak
Bu eller miydi sevmeyen geceyi?

Ayrılmış sevgili oyuncaklardan
Kırmış küçücük şişelerini.
Ve her şeyden ve her şeyden sonra
Bu eller miydi Allaha açılan?! (Dağlarca,2018)

Dil, bize bir düşünme biçimi sunuyor ise, bu düşünme biçimi aynı zamanda bir evren anlayışını da birlikte dile getiriyor demektir. Dilin bireyde inşa ettiği evren, onun anlamı inşa sürecinde ortaya çıkar. Dil, bir anlam sistemi olarak düşünülmekte, bundan dolayı da anlambilim açısından dil, anlamları dile getirmek, anlamları açıklamak, anlamlı biçimler içermek gibi işlevleri yerine getirmektedir. Bir bakıma dil, bir anlam taşıma ona kaynaklık etme bakımından önemli hale gelmekte ve iletişim fonksiyonunu da içerdiği kavramlar sayesinde gerçekleştirmektedir.

Dil-anlam ilişkisi, mantık ve dil felsefesinin en önemli konularından birini oluşturmakta, hatta analitik felsefe, felsefeyi dilin incelenmesi olarak gören bazı filozoflar, felsefi problemlerin de özünde dil ile ilgili problemler olduğunu iddia etmektedirler. Hatta bir bireyin kullandığı kelimeler ve bu kelimelerin delalet ettiği anlamlar o bireyin ruh durumunu, şahsiyetini ve evren karşısında duruşunu da açığa vurduğu söylenebilir. Dil, özne ile nesneyi canlı bir şekilde kaynaştırmak suretiyle öznenin ruhsal durumunu belli etmesine imkân sağlayabildiği de söylenebilir.

Bu çalışmamızda incelediğimiz Dağlarca'nın adı geçen şiiri, altı dördlükten oluşmaktadır; serbest nazım ölçüsüyle, ses ve anlam kaynaşmalarından oluşacak şekilde yazılmıştır. Şiirde kafiye ve redife yer verilmiştir. Kafiye örgüsü yarım kafiye, tam kafiye ve zengin kafiye şeklindedir. Şiirin bütünü değerlendirildiğinde ;"Arzu dolu, yaşamak dolu, Bu eller miydi resimleri tutarken uyuyan." İfadelerinde tecahül-i arif (bilip bilmezlikten gelme) sanatı, "Bilyaların aydınlık dünyacıları" ifadesinde teşhis sanatı, mevsim rüzgarı altına benzetilerek teşbih (benzetme) sanatı kullanılmaktadır. Ayrıca şiirin "Bu eller miydi" ifadesiyle istifham (soru sorma) sanatına yer verildiği görülmektedir. Çocukluğa özlem teması-

nın işlendiği bu şiirde, günlük hayatın gerçekliğine ve hayal ufkuna yer verilerek şiirin çatısı geniş bir alanda inşa edilmeye çalışılmıştır.

Söz konusu şiir, ölçü konusu yönüyle “Garip Akımı” anlayışının izlerini taşımaktadır. Bu akımın önderliğini Orhan Veli Kanık (1914-1950), Oktay Rifat Horozcu (1914-1988) ve Melih Cevdet Anday (1915-2000) yapmıştır. Türk toplumunda yaşanan çok önemli ve çok etkili siyasal, sosyal ve kültürel olayların meydana geldiği süreçte ortaya çıkmış olan “Garip Akımı” Kimi şiirlerde akıl çizgisinden duygu çizgisine kayılır, okuyucu düşünce evrenine mizah ve şaşırtma adına iz bırakılır, yer yer uyağa ve sığara başvurulur, sözcük tekrarlarından, müzikten yararlanır. Çoğu zaman halk şiirinin dil ve deyişine özenilir. Günümüzde de en önemli edebiyat akımlarından biri olan “Garip Akımı” canlı bir organizma olarak kabul edilen dil bilimine getirdiği yenilik ve değişikliklerle etkisini günümüze kadar sürdürebilmiş bir edebiyat akımıdır (Demirdağ, 2012).

Şiirin Ses Olayları

Uzattığım: Bu kelime ünsüz yumuşaması vardır. Uzattık-ım

Dünyacıkları: Küçültme eki vardır. Dünya-cık

Topraktan: Bu kelime ünsüz sertleşmesi vardır. Toprak-dan

Yiyerek: Bu kelime ünlü daralması vardır. ye-yerek

Kestiği: Bu kelime ünsüz yumuşaması vardır. Kestik-i

Kaybolmuş: Bu kelime ünlü düşmesi vardır. Kayıp-olmuş

Arka Yapı/İrreal Varlık Alanı

Semantik Tabaka: Şiir içinde, her kelimenin kendine ait bir ses değeri vardır. Bir şiirde müzikal yapıyı oluşturan sesler ve kelimelerin varlığı hem ses tabakasını hem de anlam tabakasını etkilemektedir. Özellikle kelime tekrarları bu müzikalitede önemli bir yer ihtiva etmektedir. Semantik tabakada dil olgusu öne çıkar. Kelimelerin değeri bu tabakanın inceleme alanıdır. Şiir dilinin gündelik dilden farkı da kelimenin değerinden kaynaklanır. Bu perspektifte şiirde geçen sözcüklerin gönderge alanlarına ulaşılması durumunda ikinci tabakaya geçişte de kolaylık sağlayabilir.

a) Kelime Semantiği

Eller: Vasıta dostluk, emek

Rüya: Bilinçaltı, gerçekleşmesi imkânsız.

Resim: Açık

Falçı: Dayatma, kalıp, çerçeve

Söğüt: Su kenarı, salkımlarla gelen huzur

Saadet: Mavi evrende varoluş derinliği ve dinginlik.

Bilya: "Bilye" değil de "Bilya" ifadesi, çocukların hata yapmalarının doğallığı

Dünyacık: Büyük dünyanın çekirdeği, çocuk dünyası, hayret içre dünya

Tırnak: Şiirin anlam ufkunun yırtılması, varlığı ilk bakışta ayırmsanamayan göğü ya da sınırsız denizin gergin, ince kılcal yüzeyini düşüncede yırtmak gibi, reel varlık alanı ile irreal varlık alanının birbirinden ayırtabilmesi.

Yorgan: Saklanmak, gizlenmek, gündüzden kaçıp geceye sığınmak

Gece: Yıldız sözcüklerinin "çılgıyla" örülmüş "sessizliğin" içine dalmak

Çocuk: Doğal, masum ve hareket

Şişe: Kırılganlık, şeffaflık, çocuk kalbi

Allah: Ontolojik açıdan en üst düzey varlık

b) Cümle Semantiği

Kelimelerden oluşan cümle semantiği de anlam açısından kendisini inşa eden kelime semantiğinden ayrışır. Bu çalışmamızda Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Bu Eller Miydi" şiirindeki cümle semantiği inşa edilmeye çalışılırken, dörtlükler arasındaki kuvvetli zihinsel bağıntılar ve güçlü imgeleri dikkate aldık. Bu nedenle tek tek mısraların analizi yerine dörtlükleri bir bütün olarak analiz etmeyi seçtik. Bu yaklaşımın şiirin bütüncül dokusuyla daha iyi uyacağını düşündük.

Bu eller miydi masallar arasından,

Rüyalara uzattığım bu eller miydi?

Arzu dolu, yaşamak dolu,

Bu eller miydi resimleri tutarken uyuyan?

Şair, ellerine bakarak çocukluğunu hatırlıyor, okuyucunun da yaşamının ilerleyen dönemlerinde zaman zaman çocukluğunu hatırlamanın önemine vurgu yapıyor. Masal ve rüyanın yardımıyla güncel gerçeklik arasında bir bağ kuruyor. Ellerine dikkat çekerek arzu ve yaşam dolu yaşanmış çocukluğuna özlem duyuyor. Bu cümlelerde resim imgesiyle hatıralara ve değişen gerçeklikle vurgu yapıyor.

Bilyaların aydınlık dünyacıları

Bu eller miydi hayatı o dünyaların.

Altın bir oyun gibi eserdi

Altın tüylerinden mevsimin rüzgârı.

Dörtlüğün ilk mısrası semantik açıdan incelendiğinde "Bilye" değil de "Bilya" ifadesi çocukların hataları yapmalarının doğallığına işaret ediyor. Hatalar

yaparak doğruları keşfetmenin erdemine göndermenin olduğu ilk mısranın da "dünyacı" küçüklükten ziyade biricik olmaya işaret ediyor olması daha kuvvetli bir ihtimal. Şair, "altın bir oyun gibi esen mevsimin rüzgârı" ifadeleriyle, zamanın hızına vurgu ve aynı zamanda teşhis sanatı yapıyor.

Topraktan evler yapan bu eller miydi

Ki şimdi değmekte toprak olan evlere.

El işi vazifelerin önünde

Tırnaklarını yiyerek düşünmek ne iyiydi.

Çocukken topraktan kendi oyuncaklarını ve evler yaptığını hatırlayan şair, zamanın değiştirdiği ev gerçekliği karşısında her iki duruma şahit olan ellerinin marifetiyle sesli düşünüyor.

Kaybolmuş o çizgilerden

Falcının saadet dedikleri.

O köylü çakısının kestiği yer

Söğüt dallarından düdük yaparken...

Fiziksel varlığın, zamanın akışında kendisini çizgilerle hatırlatmasına karşılık, değişenin aslında sadece çizgilerden ibaret olmadığını, köyün huzur dolu atmosferinde kendi sesini söğüt dallarıyla seslendirmenin huzurunun da değiştiğini hatırlıyor.

Bu eller miydi kesen mavi serçeyi

Birkaç damla kan ki zafer ve kahramanlık.

Yorganın altına saklanarak

Bu eller miydi sevmeyen geceyi.

Şair özelde çocukluğunun, genelde çocukların günah, sevap gibi soyut kavramlardan uzak olan dünyasında, farkına varmadan kendileri gibi derin-mavi olan diğer varlıklara zarar vermenin hüznünü yaşıyor. Hep gündüz, hep aydınlık olsun isteğindeki çocuğun ellerinin varlığını hala korumasına rağmen, geçmişte geceleri sevmeyen şairin şimdi geceye olan tutkusunun tezatlığına dikkat çekiyor.

Ayrılmış sevgili oyuncaklardan

Kırmış küçücük şişelerini.

Ve her şeyden ve her şeyden sonra

Bu eller miydi Allah'a açılan!

Varlığın bir başlangıcının olduğunu ve bir sonunun olduğunu hatırlatan şair, nihai ontolojik varlık olan Allah'a elleri marifetiyle bir anlam deryasına doğru yöneldiği takdirde pusulanın bizi sahili selamete kavuşturacağını hatırlatıyor.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, şiirlerinde, söylemek istediklerini, eşyadan insana, evrenden doğaya, köyden kente, ölüm düşüncesinden Tanrı'ya sığınma arzusuna kadar uzanan birçok kaynaktan beslenmiştir.(Mumcu Ay, 2009)

Objektif Tabakası

Gerek mısralar arasındaki kuruluş ve dizilişteki paralelliğe dayalı düzenli edebi sanatların apaçıklığı, gerekse kelimeleri arasındaki ahenk; bu şiirde estetik unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca "Bu eller miydi?"nin insana mahsus olan organ yapısının şiirin kılcak damarlarında dolaşması gibi bütün anlam semantiğine serpilmesi ve "Altın bir oyun gibi eserde, / Altın tüylerinden mevsimin rüzgarı" ile kullanılması teşhis sanatına örnek olarak gösterilebilir. Şiirin temel objeleri kelime semantiğinde de ifade edilen "falcı", "resim", "çocuk", "söğüt", "bilya" ve "şişe" olarak ortaya çıkmakla birlikte bu temel objeler "eller" objesi etrafında vücut bulmaktadır. Nitekim son mısradaki "Bu eller miydi Allah'a açılan!" ifadesi değişen bozulan objeleri, değişmeyen, mutlak güç ve kuvvete sahip olan varlık tabakadan ayırırken; iki temel tabakasının oluşmasına yol açmaktadır.

Karakter Tabakası

Şiirin birbirini takip eden dörtlüklerindeki mısralarda, sade ve serbest nazım ölçüsünden dolayı, reel varlık alanı ve irreal varlık alanına işaret eden imgeler açık görülmektedir. Her ne kadar bu şiir, günümüz Türkçesiyle sade ve serbest nazım ölçüsü ile ifade edilse de, kelime semantiğinin zincirinde farklı bir ahenk mısralar, herhangi bir dörtlüğün devamında veya arka planında daha söylenmek istenen sözlerin olduğu anlaşılabilir. İşte bu arka plan, derin anlam duygusunun oluşmasını sağlayan ve diğer mısraların da ortaya çıkmasıyla belirginleşecek olan ifade "mistik" olarak ortaya çıkmaktadır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, kendi varlığını, reel varlık alanını ve irreal varlık alanını var olması yönüyle çeşitli yönlerden sorgulayan bir şairdir. Bu durumun izlerine, şiirin arka planındaki varlık alanlarına göndermelerde ve mecaz anlatımlarında rastlamak mümkündür.

Alın Yazısı (Kader) Tabakası

Şiirdeki son iki mısra aslında kader tabakasını ahenkli bir şekilde inşa ettiği düşünülebilir.

Ve her şeyden ve her şeyden sonra

Bu eller miydi Allaha açılan?!

Dörtlüklerin ve daha doğrusu şiirin tamamının temel kader unsuru "ellerdeki değişim" eylemi etrafında şekillenmektedir. Şiirin bütününe hâkim olan bu düşünce, alinyazısı tabakası olduğu söylenebilir. Bu mısraları aracılığıyla, Allah'ın

varlığının mutlak hakikati ve birliğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca hiçbir oluşumun tesadüfi ve nedensiz olmadığı bu yüzden yaradılışın amacını bilip ona göre yaşanması gerektiğini okuyucuya anlatılmaya çalışılmıştır.

Her insan bir işe başlamadan önce “niçin bunu yapıyorum?” sorusunu kendine sorar. Dağlarca’ da “Bu eller miydi Allah’a açılan!” sorusu aracılığıyla kime ve niçin sorularını önce kendine ve dolayısıyla diğer insanlara sormuştur. Bu şiirde Dağlarca, hem kendi varlığının hem de evrendeki her şeyin varoluşunun bir sebebi olduğunu vurgular. Şiirde anlatılanlar okuyucunun, dinleyicinin hayal gücünü, duygularını, düşüncelerini zorlayıcı niteliktedir ve onların hareketlenmesine vesile olacaktır. Okuyucuda meydana gelen bu etki şairin şiirdeki anlatım gücünü ve dilin imkânlarını kullanmadaki başarısını da ortaya koymaktadır. Kısacası şiirde alinyazısı tabakasında; bütün evrenin geçici bir hayalden ibaret olduğunu, evrende farklı farklı görülen iyinin, güzelin, kötünün kısacası her şeyin bir tek varlığın (Allah’ın) hayali ve tecellisi olduğunu ve hepsinin günün birinde aslına döneceği anlatılmaktadır.

Ayrıca şair, bu çerçevede ortaya çıkan sırrın duygular yoluyla, aşkla ortadan kalkacağı böylece gerçeklerin ortaya çıkacağını vurgulamaya çalışmıştır. Şiirin çocukluğa özlem teması üzerinde şekillenen dokusu, masumiyeti, çocukluğunun dünyasını ve genelde her okuyucusunun, çocukluklarının dünyasından haberdar olmalarının önemi ve gerekliliği sağlam gerekçeler sunularak temellendirilerek inşa edilmeye çalışılmıştır.

Dünyayı soyut ve somut veya canlı-cansız bütün varlıklarla süsleyen, güzelleştiren dünyanın güzelliğini derinlemesine algılamak, kişinin kendi anlamını bulmasına yardım eder. Ancak dünyanın güzelliklerinde tecelli eden yaratıcının güzelliğinin farkında olmayan bir güzellik ve estetik anlayış, rotasını şaşırarak bir gemi kaptanı gibi çaresiz kalır. Şiirde tümevarım ile dünyaya ait güzelliklerin gelip geçici olduğunu, bunun farkında olduğunu yalın bir dille anlatılmaktadır.

Dağlarca, düşünce ile belirli bir varlık mertebesinin sırrına ulaşmanın mümkün olduğunu, insanın, kendi gerçekliğinin ve dışındaki varlıkların değişken gerçekliğinden haberdar olmakla, değişmeyen ve kararlı bir gerçekliğin katında huzur bulacağını ifade etmeye çalışılmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç itibariyle, her sanatkâr eserini çok katmanlı bir şekilde oluşturur. Eserin anlaşılması ise okuyanın/dinleyenin bilgi birikimine özellikle hayal dünyasında anlam evrenini inşa etmeye imkan sağlayan kelime dağarcığına bağlıdır. Şiir çözümleme yöntemlerinden biri olan ontolojik analiz metodu işte bu inşa sürecini estetik bir şekilde ortaya koymak için okuyana/dinleyene yol göstermektedir.

Bir şairin ya da yazarın sanatkârlık yönü ne kadar yüksekse kaleme aldığı eserin değeri de o ölçüde değerli olacaktır. Değer ölçüsü de çoğu zaman orijinalliği ile eşdeğer tutulacaktır. Bizde bu çalışmamızda Dağlarca'nın "Bu Eller Miydi" şiirini İnceleyerek hem eserine hem de onun sanat yönüne ışık tutmaya çalıştık. Aslında bu çalışmada amaçlarından biri de, ontolojik analiz metoduyla her edebî metnin (-ister nesir olsun, ister manzum-, -ister eski olsun, ister yeni, isterse de halk edebiyatı ürünü olsun-)incelenebileceğini ve başarılı sonuçlar alınabileceğini ortaya koymaktır. Şiir incelemesinde eserin değerini ve şiirselliğini, sanat yönünü ortaya koymamızda yardımcı olan bu yöntemde aynı zamanda eserin estetik bir değer taşıdığı da ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada ayrıca, kullanmaya çalıştığımız ve sanat eserlerinin varlık tabakalarını çok katmanlı olarak ve derinlemesine inceleyen "ontolojik analiz yöntemi"ne, Türkiye'de araştırmacılar tarafından, özellikle, şiir incelemesinde bir yöntem olarak çok sık başvurulmadığı gördük. Klasik metin şerhi yönteminin aksine, ontolojik "analiz yöntemi" ile bir şiir şekil özelliklerinin yanında anlam, obje, karakter ve kader gibi dört temel katmana ayrılarak detaylı olarak incelemenin okuyucunun hayal dünyasına yeni ufuklar açacağı kanaatine vardık. Bu sayede edebî eserin değeri ve şairin edebî kimliği daha net bir şekilde belirlenebilmektedir. Biz de 20.Yüzyıl Türk Edebiyatı'nın şairlerinden biri olan Dağlarca'nın "Çocuk ve Allah" şiir kitabında bulunan "Bu Eller Miydi" isimli, serbest nazım ölçülü şiirini "ontolojik analiz yöntemi" ile inceleyerek hem Dağlarca'nın sanatçılığını hem de eserinin edebî değerini ortaya koymaya çalıştık.

Bu bağlamda, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Bu Eller Miydi? Şiir çözümlemesi, şiire ontolojik yöntemin bir çıkış noktası olarak görmenin ötesinde varlık tabakaları ile zengin bir bağ oluşturma imkânına da sahiptir. Ayrıca ontolojik çözümleme, yapısalcılık ve göstergibilimsel yöntemi bilmeyi de gerekli kıldığı için eserde ayrıca derinlik sağlamaya da fırsat tanır. Söz konusu şiirin farklı yapılarla bölünerek nesne tabakasında anlamsal gönderge alanlarına yapısalcılıkla ulaşılabilir.

Denilebilir ki ontolojik çözümleme yönteminin, edebiyat sanatına verimli bir zihin evreninde dinamik bir atmosfer sağlamaya uygun bir ortam oluştururken, canlı bir organizma gibi değişen hareket eden gelişen ve etkileşim gösteren dilin özü ile de uyumludur. Bu dinamik düşünce evreninin atmosferinde kelimelerle kurulan sağlam zincir hiç kuşkusuz bütüncül bakış açısının yardımıyla insanın sanata ve ilişkili olduğu diğer tüm bilimlere bakış açısını genişletmek ile birlikte şiirin çözümlenmesine de kolaylık sağlamaktadır. Söz konusu bir eserin asıl anlamını bağlamından koparmadan ontolojik bir bakış açısıyla kültürel değerlerin yetiştiği düşünce evreninde kelimeler daha önce hiç olmadığı kadar taze ve yeni anlamlara kavuşurken, kelimelerin sinerjisinden kaynaklanan yeni sinerji bütüncül bir soluklanma da getirmektedir. Bu durum insanın anlamı derinleştirme sürecinde, arayışta bulamadığı bulduğunda huzur bulduğu bir şey

olsa gerek. Çünkü tabakalar teorisi, özellikle edebiyat eseri için, onun bir edebiyat tarihi bilimi yöntemi olarak kullanılmasında asıl anlam ve değerini bulur. Böyle bir yöntemin getirdiği yenilik, bir yandan edebiyat eserinin bütünselliğini göz önünde bulundurması, öbür yandan da edebiyat eserini, bir ses ve ölçü bilgisinin, semantik'in, psikolojinin ve felsefenin ortak alanı olarak araştıracağı bir bütünlük olarak kavramasını da teminat altına alır. Böyle bir bütünlüğü araştırarak araştırmacı, somut tabakalara dayanacağından, onun tutumu ve tavrı da aynı şekilde objektif ve evrensel değerlerle uyumlu ve ahenk içinde olacağı için daha önceki kavramsal anlam çerçevesini genişletme fırsatı için kendini dinamik tutmada yeni enerjiye kaynaklık edecektir. Bunun doğal sonucu olarak eserde daha zengin bir alanda varlık kazanacaktır. Bu yaklaşım ile her ne kadar ontolojik analiz yönteminde kelimeler, kelimeleri oluşturan heceler ve sesler detaylı olarak incelemeye tâbi tutuluyor olsa da yazarın çizdiği perspektifte imgeleri yorumlama biçimi her zamankinden daha çok önem kazanacaktır.

Şiirin genelinde mısralar arasında tenasüp sanatının varlığı görülmektedir. "Bu Eller Miydi" ifadesinin genel olarak bütün mısralarda harç oluşturan kelime ve terkiplerin temel belirleyici unsuru olarak kullanılmaktadır. Dağlarca, serbest nazım ile şekillendirdiği bu şiirinde örtük veya açık birçok düşüncesini ahenkli bir şekilde ifade etmektedir.

Sonuç olarak, çeşitli inceleme metotları edebiyat metinlerine uygulandığında genelde şiirin katmanlarının ve sanat değerinin ortaya konulabildiği ve sonuç olarak ta bu şiirin şekil ve içerik açısından estetik değere sahip olduğu görülebilmektedir. Ontolojik çözümleme diğer kuramlarda olduğu gibi sadece sanatçıya ya da esere yönelik olmadığı için daha kapsamlı bir bakış imkânı sunmaya imkân sağlamaktadır. Bir sanat eserini çözümlemede en uygun yöntemlerden birisi olarak varsaydığımız ontolojik çözümleme ayrıca diğer kuramlarla da etkileşimi zorunlu kıldığı için etkileşimli ve dinamik bir hüviyete de sahip olduğu söylenebilir. Bu durum eleştirel yaklaşmanın kapılarını araladığı için, okura çoğul okumanın ve anlamlandırmanın kapılarını açar.

Kaynakça

- Bayram, Y. (2008). *Divan Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili Üzerine*, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu, İstanbul: Beykoz Belediyesi Yayınları
- Bayram, Y. (2003). *Ontolojik Analiz Metodu ve Bir Uygulama*, Adana: Yom Sanat, 2003.
- Bayram, Y. & Erdemir, A. (2008). *Manzum Metinlerin Tahlilinde Ontolojik Yöntem*, Prof. Dr. Mustafa Özbalcı Armağanı, Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Çalışkan, A. (2010). Ana Çizgileriyle Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Teorik Bir Yaklaşım (1923-1960), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 3/10, Winter, 141-199.
- Dağlarca, F. H. (2018). *Çocuk ve Allah*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Değer, M. B. (2015). Hayalî'nin "Bilmezler" Redifli Gazelinin Ontolojik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 60-74.
- Demirdağ, R. A. (2012). Dağlarca'nın Çocuk ve Allah' Kitabında Dinginlik ve Mistik Duyuşlar, *Türkbilgi Dergisi*, 2012(24), 143-154.
- Erdem, M. D. (2007). Ontolojik İncelemeye Dehhânî'nin 'eyledi' Redifli Gazeli Örneğinde Yapısal Bir Bakış, *Turkish Studies*, 2(3), 254-273.
- Kardaş, S. (2014). Nâbî'nin 'Gelür Gider' Redifli Gazelinin Ontolojik Analiz Yöntemiyle Yorumlanması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 525-536.
- Köktürk, Ş. (2003). Bayburtlu Zihnî'nin Bir Koşmasının Ontolojik Analiz Metoduyla İncelenmesi, *Millî Folklor*, Yıl 15, S. 60.
- Mumcu Ay, Y. (2009). Türk Şiirinde Garip Hareketi", *Turkish Studies*, 4 /1-II, Winter 2009, 1227-1276.
- Sarıççek, M. (2008). Şehriyar'a Selam Haydar Baba'ya Selam'ın Ontolojik Tahlili, *Turkish Studies*, 3(7), Fall, 580-591.
- Tunalı, İ. (2002). *Sanat Ontolojisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük. (2011). *Ontoloji maddesi*, (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Yeter, G. B. (2010). Ontolojik Analiz Metoduyla Yunus Emre'nin Bir Şiirinin İncelenmesi, *Mukad-dime*, 141-154.

